רבינו חננאל

ד' מתו בעטיו של נחש כבר פירשנוהו:

תורה אור השלם

א) הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה ירא: [קהלת ט, ב]

ב) ויאמר יי אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: [במדבר כ, יב]

ג) ואת עמשא שם אבשלם תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגל בת נחש אחות צרויה אם יואב: [שמואל ב, יז, כה]

ד) ואחיתיהם צרויה ואביגיל ובני צרויה אבשי ויואב ועשהאל שלשה: [דברי הימים א, ב, טז]

ה) ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר: [בראשית לה, כב]

ו) ארור שכב עם אשת אביו כי גלה כנף אביו ואמר כל העם אמן: [דברים כז, כ]

ז) פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה: [בראשית מט, ד]

ח) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליי צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליי: [שמואל א, א, ג]

ט) ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד: [שמואל א, ב, כב]

י) ואחיה בן אחטוב אחי איכבוד בן פינחס בן עלי כהן יי בשלו נשא אפוד והעם לא ידע כי הלך יונתן: [שמואל א, יד, ג]

כ) יכרת יי לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה ליי צבאות: [מלאכי ב, יב]

ל) אל בני כי לוא טובה השמעה אשר אנכי שמע מעברים עם יי: [שמואל א, ב, כד]

מ) ובני עלי בני בליעל לא ידעו את יי: [שמואל א, ב, יב]

מיתיבי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה א"ל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו' הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"ש בן אלעזר אומר אף משה ואהרן בחטאם מתו שנא' יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם מיתיבי ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וכולהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא דכתיב ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב (שר) הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש הואי והלא בת ישי הואי דכתיב ואחיותיהן צרויה ואביגיל אלא בת מי שמת בעטיו של נחש מני אילימא תנא דמלאכי השרת והא איכא משה ואהרן אלא לאו ר"ש בן אלעזר היא וש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ותיובתא דרב אמי תיובתא: א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה תניא ר"ש בן אלעזר אומר מוצל אותו צדיק מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו עלבון אמו תבע אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי עמד ובלבל את מצעה אחרים אומרים שתי מצעות בלבל אחת של שכינה ואחת של אביו והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועיי) כתנאי פחז כמים אל תותר ר' אליעזר אומר פזתה חבתה זלתה ר' יהושע אומר פסעתה על דת חטאת זנית ר"ג אומר פיללתה חלתה זרחה תפלתך אמר ר"ג עדיין צריכין אנו למודעי ר' אלעזר המודעי אומר הפוך את התיבה ודורשה זעזעתה הרתעתה פרחה חטא ממך רבא אמר ואמרי לה ר' ירמיה בר אבא זכרת עונשו של דבר חלית עצמך חולי גדול פירשת מלחטוא: ראובן בני עלי בני שמואל דוד ושלמה ויואש סימן: אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה שנאמר ושם שני בני עלי (עם ארון ברית האלהים) חפני ופנחס כהנים לה' סבר לה כרב דאמר רב פנחס לא חטא מקיש חפני לפנחס מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום גופא אמר רב פנחס לא חטא שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו והלא כבר נאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה אלא לאו שמע מינה פנחס לא חטא אלא הא כתיב אשר ישכבון ישכבן כתיב והכתיב אל בני כי לא טובה השמועה א"ר נחמן בר יצחק בני כתיב והכתיב מעבירים א"ר הונא בריה דרב יהושע מעבירם כתיב והכתיב בני בליעל מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר בני

ארבעה מתו בעטיו של נחש. והא דכתיב (קהלת ז) כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ברוב בני אדם קאמר: וש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורים בלא עון. ואע"ג דמתני' דקאמר אין יסורין בלא עון לא איתותב: כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה. פירוש במאי דכתיב אשר ישכבון לא חטאו אלא מבזים קדשים היו כדכתיב (שמואל א ב) בטרם יקטירון החלב וגו': מעבירם כתיב. הש"ס שלנו חולק על ספרים שלנו שכתוב בהם (מעבירים) וכן מצינו בירושלמי בשמשון והוא שפט את ישראל ארבעים שנה מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו כ' שנה אחר מותו כמו בחייו ובכל ספרים שלנו כתיב כ' שנה (שופטים טו): מתוך שהיה לו לפנחס למחות. ופליג אר' יונתן דאמר שניהם לא חטאו: שהיה

בעטיו של נחש. בעצתו של נחש שהסיא לחוה ולא בחטא אחר שלא חטאו. בעטיו כמו עטא וטעם (דניאל ב): ואחיותיהם. בבני ישי משתעי: אלא לאו ר"ש בן אלעזר. דאמר משה ואהרן בחטאם מתו ומודה בהני: כל האומר ראובן חטא. במעשה בלהה: דכתיב. בההוא קרא: ויהיו בני יעקב וגו'. להוציא מלבך שלא תחשדנו: ויבא חטא זה לידו. ויגזור הקב"ה שיהיו מן המקללים: אחת של שכינה. כך היה יעקב עושה בארבעה אהלי נשיו מעמיד מטה לשכינה ובאותו אהל שהוא רואה בו השכינה הוא בא ולן אותו הלילה: חללת. אותו שם שעלה על יצועי דהיינו שכינה מדלא כתיב יצועי עלית. טעם אחר על שלא נבנה אהל מועד היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים: פחז. נוטריקון הוא: פזתה. לשון עמא פזיזא (לקמן דף פח.). פזתה מיהרת בעצמך ונתאת: זלתה. זלזלת: פיללת. נהנצל מן החטא: חלתה. ויחל משה (שמות לב): זעזעת. יראת לחטוא לר' אליעזר ור' יהושע חטא ולרבן גמליאל ולמודעי בקש לחטוא ולא חטא: חלית. חולי גדול להתאפק לכבוש יצרך: כל האומר בני עלי חטאו. באשת איש אינו אלא טועה ומיהו בבזיון קדשים חטאו: דאמר רב. לקמן בשמעתין פנחס לא חטא ויליף לה מקרא ור' יונתן יליף לה לחפני מהאי קרא דמקיש חפני לפנחס: ששהו את קיניהן. שהיו מסרבין להקריב שום קרבן אלא בקושי כדכתיב (שמואל א ב) גם בטרם יקטירון את החלב וגו' וכשהיו זבות ויולדות באות ממקום אחר לשילה להקריב את קיניהן והן היו משהין מלהקריבם והנשים לא היו יכולין לסמוך עליהם שיקריבו והיו שוהות שם ולא היו חוזרות אצל בעליהן עד שראו קיניהן קרבין והיו טהורות לקדשים וליכנס לעזרה לפיכך מעלה עליהם כאילו שכבום שהיו מונעים אותן מפריה ורביה: פנחס לא חטא. באשת איש דאשר ישכבון את הנשים אינו אלא חפני לבדו: ואחיה בן אחיטוב וגו' כהן ה'. בשילה נושא אפוד הרי שמיחסו לשבח ומזכיר עליו שם פנחס אבי אביו: אפשר בא חטא לידו והכתוב מייחסו. לשבח ואת בן בנו מייחסו אחריו והכתיב גבי עבירה דנואפים יכרת ה' לאיש וגו' והאי קרא בבא על הנכרית ועל הזונה מישתעי כדדרשינן ליה באלו הן הנשרפין דכתיב לעיל מיניה כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר ודרשינן כי חלל יהודה קדש זו זונה וכן הוא אומר לא תהיה קדשה וגו': ער. חריף להבין ולהורות בין החכמים כדאמרי' בעירובין (דף נג:) אהרנית ערנית: ואם כהן הוא כו'. וכאן מייחס כהן מגיש מנחה אחר פנחס: והכתיב אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם ה'. אביהם היה מוכיחם: והא כתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דרב יהושע מעבירם כתיב. קשה בעיני שם החכם הנזכר כאן כי אומר אני שטעות גדול הוא ול"נ לה לאו מילתא שהרי בספרים מוגהים כתיב מעבירים וגם במסורה הגדולה במקום שמנויין שם כל התיבות דלא כתיב בהן יו"ד וקורין ולא נמנה זה והם מנויין ע"פ החשבון וזו אינה קשיא דהאי מעבירים לאו לשון עבירה הוא אלא לשון ויעבירו קול במחנה (שמות לו) וה"ק להו לא טובה השמועה אשר אנכי שומע את עם ה' מעבירים ומכריזין וקובלים עליכם והאי מעבירים לשון רבים הוא ואעם ה' קאי ולאו אבני עלי שהרי הם היו עוברים ולא היו מעבירים את אחרים:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [יומא פז.], ב) ב"ב יז., ג) יומא ע., ד) סנהדרין פב., ה) [עיין תוספות סנהדרין ד. ד"ה ורבנן], ו) [סנהדרין דף סב.], ז) דברים כג יח, ח) סוטה פ"א ה"ח.

גליון הש"ס

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [חולין קלג. תוספ' סוטה פי"ד], ב) [כתובות ט:], ג) קידושין מג., ד) יומא דף כב:, ה) כדאמרינן כתובות ט. (גליונות קה"י).

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ג סמג לאוין רח טוש"ע ח"מ סי' ט סעיף ד:

מא ב מיי' פ"ג מהל' מלכים הלכה ח:

גמרא

בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שנאמר [א]ויהי (כי זקן שמואל [ב]ובניו לא הלכו[א]) בדרכיו בדרכיו הוא דלא הלכו מיחטא נמי לא חטאו אלא מה אני מקיים [ב]ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם שנאמר [ג]והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם [א]כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן כתנאי [א]ויטו אחרי הבצע ר' מאיר אומר חלקם שאלו בפיהם רבי יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים ר' עקיבא אומר קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע ר' יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע: א"ר[ב] שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר [ד]ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו וגו' אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים [ה]מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה אמר רב רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע רבי אומר משונה רעה זו מכל רעות שבתורה שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתיב לעשות שביקש לעשות ולא עשה [ה]את אוריה החתי הכית בחרב [ג]שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנת [ה]ואת אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה [ד]דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו שנאמר [ו]ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח מאי ערובתם תקח תני רב יוסף דברים המעורבים בינו לבינה [ה]ואותו הרגת בחרב בני עמון מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו מאי טעמא [ה]מורד במלכות הוה דאמר ליה [ז]ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים אמר רב כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה דכתיב (א) [ח]רק בדבר אוריה החתי אביי קשישא רמי דרב אדרב מי אמר רב הכי [ו]והאמר רב קיבל דוד לשון הרע קשיא גופא רב אמר קיבל דוד לשון הרע דכתיב [ט]ויאמר לו המלך איפוא הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל (בלא[ג]) דבר וכתיב [י]וישלח המלך ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל (מלא[ד]) דבר מכדי חזייה דשקרא הוא כי הדר אלשין עליה מ"ט קיבלה מיניה דכתיב [כ]ויאמר המלך (אל ציבא איה[ה]) בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה (הוא) יושב בירושלים וגו' ומנא לן דקיבל מיניה דכתיב [ל]ויאמר המלך הנה לך כל אשר למפיבושת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן (בעיני[ו]) המלך ושמואל אמר לא קיבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה דכתיב [מ]ומפיבושת בן שאול ירד (לפני[ז]) המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כיבס וגו' וכתיב [נ]ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת ויאמר אדוני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח עבדך

רש"י

בני שמואל חטאו. במקח שוחד והטיית דין: לחזניהם. שמשיהם שכורין אותן לילך ולהזמין את הנקראים לדין: ולסופריהם. לסטרי דיורין ולאגרות שום: [ס]מלאי הטילו על בעלי בתים. נותנים להן פרגמטיא לעסוק בה ולתת להם השכר ומתוך כך היה נמשך לבם להטות דין כשבאין לפניהם לדון והיינו הטעם: חלקם שאלו בפיהם. מעשר ראשון הראוי להם שלוים היו שאלו בפיהם מתוך שהיו גדולי הדור ושופטים לא היו מונעים מהם ושאר לוים עניים מלטעריס ולר' מאיר לא חטאו בהטיית משפט[ע]: קופה יתירה. יותר מן הראוי: מתנות. זרוע לחיים וקיבה והם לא היו כהנים. ל"א מתנות לויה כגון מעשר וקרא כתיב ונתן לכהן ודרשינן ולא שיטול מעצמו בשחיטת חולין בפ' הזרוע (דף קלג.) וה"ה לכל מתנות כהונה ולויה: דוד חטא. בבת שבע קודם שקבלה גט: שבקש. לשכב עמה קודם שקבלה גט שהיה בעלה שולח לה מן המלחמה שאם ימות לא תיזקק ליבום או שמא יהרג ואין מעיד עליו ותתעגן אשתו או שמא יהא שבוי כדאמרינן לקמן כל היוצא למלחמת בית דוד כו': משונה רעה זו. בכתיבתה ובלשונה: שהיה לך לדונו. על שמרד במלכות כדלקמן: ליקוחין יש לך בה. קדושין תופסין בה שאינה אשת איש כדשמואל[פ] כו': גט כריתות. על תנאי שאם ימות תהא מגורשת מעכשיו ופעמים שהוא טרוד בגלותו ושולחו מן המלחמה: ואת ערובתם תקח. במלחמת שאול כתיב: דברים המעורבים ביניהם. היינו קדושין תקח תבטל ע"י גט שתביא להם מן המלחמה: בחרב בני עמון. כאותן שהורגים בני עמון שלא מדעתך: ואדוני יואב. לאו אורח ארעא לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך: רק בדבר אוריה. מקרא כתיב כך[צ] בדבר אוריה שגרם לו שיהרג אבל בבת שבע לא חטא: לשון הרע. לקמיה מפרש: בלא דבר. אינו מכם בתורה והוא מלאו מלא דבר ותכם בתורה: חזייה דשקרא הוה. מתחילה מלאו שקרן בכך: כי הדר אלשין עליה. ציבא על מפיבושת כשהיה דוד בורח מפני אבשלום מאי טעמא קביל מיניה: איה בן אדוניך ויאמר הנה יושב בירושלים. כי אמר היום ישיבו לי את ממלכת אבי: דברים הניכרים חזא ביה. במפיבושת כשנהרג אבשלום וחזר דוד למלכותו וגם לפניו לא עשה רגליו ולא עשה שפמו כסבור דוד שניכרים דברי ציבא שנצטער על שחזר דוד ולא קישט עצמו ועוד[ק] היה מלפה שכשיושיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר לכך לא קבל דבריו ואמר לו אתה וציבא תחלקו השדה והוא השיבו קשה אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך הלום הנה[ר] שנצטער על שובו ואם לא שראה בו דברים הניכרים היה חוזר ממה שאמר הנה לך כל אשר למפיבושת ואע"פ שמיהר ואמר לו מתחלה הנה לך כל אשר למפיבושת אין זו קבלה כי כל זמן שלא היה דוד שב למלכותו יודע היה שאין מתנתו מתנה ולא אמר לו אלא על תנאי אם יראה אמת בדבריו:

תוספות

שהיה לך לדונו בסנהדרין. קשה לר"י דפ"ק דמגילה (דף יד: ושם) אמרינן גבי נבל דמורד במלכות לא בעי למדייניה ואוריה מורד במלכות הוה כדאמר בסמוך ויש לומר דודאי צריך לדונו ולידע אם הוא מורד במלכות אבל לעיין בדינו ולעשות הלנת דין ולהמתין עד למחר אין צריך וכן משמע דבסנהדרין (דף לו. ושם) אמר שדן דוד את נבל בסנהדרין מויחגרו איש חרבו וגו':

ליקוחין יש לך בה. אף על גב דאפילו חטא נמי יש לו בה ליקוחין דהא אנוסה היתה ושריא לבעל וה"ה לבועל[ט] מ"מ ליקוחין יש לך בה משמע לא היה לך בה עבירה:

גט כריתות כותב לאשתו. פרש"י על תנאי שאם ימות במלחמה תהא מגורשת מעכשיו וצריך לומר לפירושו דאף על גב דאוריה בא מן המלחמה התנאי היה שאם לא ישוב בסוף המלחמה שיהא גט אך קשה דתנן במי שאחזו (גיטין דף עג. ושם) מה היא באותן הימים רבי יהודה אומר הרי היא כאשת איש לכל דבריה ואם כן לר' יהודה היתה אשת איש גמורה ונראה לר"ת שהיה מגרשה לגמרי בלא שום תנאי והא דאמרינן בהזהב (ב"מ דף נט. ושם) מוטב שיבעול אדם ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מדוד קרי לה ספק אשת איש לפי שהיו מגרשים בצנעה והעולם סבורים שהיא אשת איש:

דאמר ליה ואדוני יואב. פרש"י דמורד במלכות הוה משום דקאמר ואדוני יואב [י]ואין נראה דאין זה מורד שלא היה בלבו להמליכו ולקרותו מלך אלא כמו שפירש רבינו מאיר דהוי מורד משום דבסיפא דקרא כתיב ואני אבא אל ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי וגו' שדוד אמר לו לעשות ולא רצה לעשות:

רק בדבר אוריה החתי. קשה דהא[כ] איכא מעשה דהסתה כדאיתא פ"ב דיומא (דף כב:) וי"ל דלא חשיב ליה דלא הוי כל כך עון גדול וגם שגג: אלא

תורה אור השלם

א) ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל: [שמואל א' ח, א]

ב) ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט: [שמואל א' ח, ג]

ג) והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל את כל המקומות האלה: [שמואל א' ז, טז]

ד) ויהי דוד לכל דרכו משכיל ויי עמו: [שמואל א' יח, יד]

ה) מדוע בזית את דבר יי לעשות הרע בעיני את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון: [שמואל ב' יב, ט]

ו) ואת עשרת חרצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח: [שמואל א' יז, יח]

ז) ויאמר אוריה אל דוד הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי חיך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה: [שמואל ב' יא, יא]

ח) אשר עשה דוד את הישר בעיני יי ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי: [מלכים א' טו, ה]

ט) ויאמר לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלו דבר: [שמואל ב' ט, ד]

י) וישלח המלך דוד ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו דבר: [שמואל ב' ט, ה]

כ) ויאמר המלך ואיה בן אדניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלים כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי: [שמואל ב' טז, ג]

ל) ויאמר המלך לצבא הנה לך כל אשר למפיבשת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדני המלך: [שמואל ב' טז, ד]

מ) ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום: [שמואל ב' יט, כה]

נ) ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבשת: ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח עבדך: [שמואל ב' יט, כו-כז]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא משכחת ביה רק בדבר אוריה כצ"ל ותיבת בר מדאוריה דכתי' נמחק:

גליון הש"ס

גמ' שהיה לך לדונו בסנהדרין. עי' מגילה דף יד ע"ב תוס' ד"ה מורד במלכות: תוס' ד"ה דאמר ליה וכו' ואין נראה. עיין יומא דף סו ע"ב תוס' ד"ה מהו להכניס:

הגהות וציונים

א] צ"ל כאשר זקן שמואל ולא הלכו בניו (גליון). ב] צ"ל ואיד (ב"ש). ג] צ"ל בלו (גליון). ד] צ"ל מלו. ה] צ"ל ואיה (גליון). ו] צ"ל בעיניך אדוני (גליון). ז] צ"ל לקראת (גליון). ...

ליקוטי רש"י

[שייך לדף נה:]

...

חלקם שאלו בפיהם. שלא היה עבירת גזל בידם אלא חלק לויה כגון מעשר ראשון היו שואלין בפיהם [חולין קלג.]. מלאי הטילו על בעלי בתים. ... משכיל. מצליח [ש"א יח, יד]. כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו. שאם ימות במלחמה יהא גט מיום כתיבתו והרי מת אוריה ... חריצי החלב. גובנין דחלבא. לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאחיו ממנו שלכל השבטים היו שרי אלפים ... [כתובות ט:]. דברים המעורבים בינו לבינה. גט כריתות יקח מאתם ויהא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה [ש"א יז, יח]. אלו קדושין, תקח, תטול ... לשון הרע. על מפיבושת מפי ציבא [יומא כב:]. ציבא. עבד כנעני של מפיבושת הוה [יבמות סב.]. לא עשה רגליו. לשון תקון הוא העברת ... שפמו. גרנו"ן בלע"ז [ש"ב יט, כה]. למה לא הלכת עמי. כשיצאתי מירושלים כשיצאתי [שם, כו]. כי פסח עבדך. ואיני יכול לילך ברגלי [שם, כז].

אלא מעתה אז יבנה יהושע כו'. הקשה הר"ר אלחנן דמחלק (סנהדרין דף נא:) מפקיעין מדכתיב מז יבנה יהושע ולא כתב מז בנה מכאן למתניית הממיתים מן התורה אם כן מאי לדרשה דהכא ומאי ר"י דמ"מ פריך מדלא כתיב שבקש לבנות בנה יבנה ש"מ שרוצה לומר שבנה בהסוס ליהושע דומיא דבנה:

מה אחרונים לא עשו ותלה בהן כו'. לפ שייך למימר הכא מקום הניחו לו לחתימו להתגדל בו כדאמר בפ"ק דחולין (דף ז. ושם) גבי נתן נחתם שביעי מזקיק דהתם לפ שיעורו לחומיו שהיו ילמים לבעבו לפי שעשאו משה על פי הדבור אבל הכא למה היו מניחים מלבערם: **דצוציתא.** לומר ר"ת לחמר ממלכם שהיה גר דולק על לחמו:

הדרן עלך במה בהמה

שאול עד עיר עמלק וירב בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל [ו] אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבשת [ז] אתה וציבא תחלקו את השדה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה אמר רב יהודה אמר רב [ח] אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצנו: אמר [ט] ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שנאמר [י] ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא אלא מה אני מקיים [יא] ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ההיא כרבי נתן דר' נתן רמי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו והכתיב כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא הכי קאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך והכתיב [יב] אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב שבקש לבנות ולא בנה אלא מעתה [יג] אז יבנה יהושע מזבח לה' שבקש לבנות ולא בנה אלא דבנה הכא נמי דבנה אלא כדתניא רבי יוסי אומר [יד] ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחה [טו] אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים וגו' [טז] אפשר בא אסא ולא ביערם יהושפט ולא ביערם עד שבא יאשיה וביערם והלא כל ע"ז שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי והכתיב [יז] ויעש שלמה הרע בעיני ה' אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא אמר רב יהודה אמר שמואל נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' אמר [יח] רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושין לעבודה זרה פלונית וכך עושים לע"ז פלונית ולא מיחה בה [יט] אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון: א"ר [כ] שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר יאשיהו חטא אינו אלא טועה שנאמר [כא] ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו אלא מה אני מקיים [כב] וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב וגו' [כג] שכל דין שדן מבן שמנה עד שמנה עשרה החזירן להן שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומר [כד] בכל מאודו שנתן להם משלו ופליגא דרב דאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו ואחד בדורנו ומנו אבא אבוה דרבי ירמיה [כה] בר אבא [כו] ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא [כז] דאמר מר רבי אבא ואחא אחי הוו אמר רב יוסף ועוד אחד בדורנו ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא והיינו נתן דצוציתא [כח] אמר רב יוסף הוה יתיבנא בפירקא והוה קא מנמנא וחזאי בחילמא דקא פשט ידיה וקבליה:

הדרן עלך במה בהמה

עבדך [א] וירגל בעבדך אל אדוני המלך ואדוני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך [ב] ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו אמר לו אני אמרתי מתי תבא בשלום ואתה עושה לי כך לא עלך יש לי תרעומות אלא על מי שהביאך בשלום היינו דכתיב [ג] ובן יהונתן מריב בעל וכי מריב בעל שמו והלא מפיבשת שמו אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו יצתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא נצא הא דאמרן בר נצא דכתיב [ד] ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל [ה] אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבשת [ו] אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה אמר רב יהודה אמר רב [ז] אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצנו: אמר [ח] ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שנאמר [ט] ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא אלא מה אני מקיים [י] ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ההיא כרבי נתן דר' נתן רמי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו והכתיב כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא הכי קאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך והכתיב [יא] אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב שבקש לבנות ולא בנה אלא בנה אלא מעתה [יב] אז יבנה יהושע מזבח לה' שבקש לבנות ולא בנה אלא דבנה הכא נמי דבנה אלא כדתניא רבי יוסי אומר [יג] ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחה [יד] אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים וגו' [טו] אפשר בא אסא ולא ביערם יהושפט ולא ביערם עד שבא יאשיה וביערם והלא כל ע"ז שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי והכתיב [טז] ויעש שלמה הרע בעיני ה' אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא אמר רב יהודה אמר שמואל נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' אמר [יז] רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושין לעבודה זרה פלונית וכך עושים לע"ז פלונית ולא מיחה בה [יח] אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון: א"ר [יט] שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר יאשיהו חטא אינו אלא טועה שנאמר [כ] ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו אלא מה אני מקיים [כא] וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב וגו' [כב] שכל דין שדן מבן שמנה עד שמנה עשרה החזירן להן שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומר [כג] בכל מאודו שנתן להם משלו ופליגא דרב דאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו ואחד בדורנו ומנו אבא אבוה דרבי ירמיה [כד] בר אבא [כה] ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא [כו] דאמר מר רבי אבא ואחא אחי הוו אמר רב יוסף ועוד אחד בדורנו ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא והיינו נתן דצוציתא [כז] אמר רב יוסף הוה יתיבנא בפירקא והוה קא מנמנא וחזאי בחילמא דקא פשט ידיה וקבליה:

הדרן עלך במה בהמה

עין משפט נר מצוה

מב א גוש"ע א"ח סי' ז' סעיף ג:

רב נסים גאון

נצא בר נצא [נצא] הא דאמרן בר נצא דכתיב (ש"א טו) ויבא שאול עד עיר (שלמה) [עמלק] וירב בנחל אמר ר' מני על עסקי נחל. [ו] בשעה שאמר הקב"ה לשאול ועתה לך והכיתה את עמלק ונשא שאול קל וחומר בעצמו ואמר ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל המאבד נפשות הרבה על אחת כמה וכמה ועוד אם אדם חטא בהמה מה חטאת אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו:

סליק פרק במה בהמה

גליון הש"ס

תוס' ד"ה דצוציתא וכו' עי' ראשו. עי' סנהדרין דף לא ע"ב בכ"מ ד"ה לדזיו ליה:

הגהות וציונים

ג] צ"ל ואמר (ב"ש, וכ"ה בכת"י): ד] [בקרא כתיב המשחית וגם בע"ז איתא כך ועי' פירש"י במלכים שכתב הוא הר המשחה וכיון שהזכיר את שמו ע"ש ע"ז שינו שמו לגנאי עכ"ל] (גליון): ג] בכ"י הגי' ואמר וכן לקמן (גליון): ז] צ"ל ואע"ר (ב"ש, וכ"ה בכת"י): ס] ר"ב אבא" נמחק (מהרש"ל): י] [עמ"ש רש"י סנהדרין לא ע"ב ד"ה לדזיו וכו' שהיה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עינו וכו' וכשהוא יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרא ליה רבי נתן צוצייתא וכו'] (גליון): ז] בכת"י של ציירדין: ס] צ"ל עד י"ח (רש"ש, ועיין מהרש"א ח"א): ס] לשון הכתוב יחזקאל ח, ג: ר] דרשה זו נמצאת במס' יומא דף כב ע"ב:

ליקוטי רש"י

מריב בעל. זה מפיבושת [דה"א ט, לט]. וירב בנחל. ולמה נמשל וכוומינו ממרו על עסקי נמל כך הן אמ עלמו ומה נשמעל נפש אמת ממרם מורם ערוף עגלה נמשל נשמעל כל הנעשות הללו לפ כ"ש פס פרט מעל נשמה מה מעלת [ש"א טו, ח]. אז יבנה שלמה במה וכו'. פירשו בו מכמי ישראל שנקב לנעות ולפ נמה למלכו שהיו"ל על פס המפקפה נמלמרם [שמות טו, א]. צריף. כוך של ניידין שמוכנין פס אם העופות ועמי ככוורם שנגנו וקילומיו ממך [סוכה יט:]. איטליאה של יון. מפי מלפה (יחזקאל כז) מתרגמין מגוגות מיטליק [מגילה ו:]. נתן דצוציתא. ומפלמי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל מצוה בימי עיניו בימה מאם והעלה לבו מימה ומפל במואי ומפה מיש מימה נימים נפרכה לעות ממנו ומתוך דוחקה מתליק לו וכבש יברו ופטרה לשלוח ומהרפא וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק מראשו מן השמים ועל שם כך קרי ליה ר' נתן צוציתא מהמכת שבא [סנהדרין לא: ע"ש].

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) יומא כב:, ג) [עי' תוספות מגילה כח.], ג) [חולין ו: ועי' תוס' שם ד"ה אלא], ד) סנהדרין כא: ע"ש, ה) עיין בלקח הזמן ניסיון דף כה:, ו) [כדאמרינן ביומא כג:], ז) ע"ז ח:, ט) מלכים ב' כב א.

תורה אור השלם

א) וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ: [שמואל ב' יט, כח]

ב) וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תְּחַלְּקוּ אֶת הַשָּׂדֶה: וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל הַמֶּלֶךְ גַּם אֶת הַכֹּל יִקָּח אֲחֲרֵי אֲשֶׁר בָּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּיתוֹ: [שמואל ב' יט, כט-ל]

ג) וּבֶן יְהוֹנָתָן מְרִיב בַּעַל וַיְהִי הוֹלִיד אֶת מִיכָה:

[דברי הימים א' ח, לד]

ד) וַיַּעַל שָׁאוּל עַד עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל:

[שמואל א' טו, ה]

ה) וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם יְיָ אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו:

[מלכים א' יא, ד]

ו) אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב בָּהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן: [מלכים א' יא, ז]

ז) אָז יִבְנֶה יְהוֹשָׁפָט מִזְבֵּחַ לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל: [יהושע ח, ל]

ח) וְאֶת הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת שִׁקֻּץ צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב וּלְמַלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ:

[מלכים ב' כג, יג]

ט) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְיָ כְּדָוִד אָבִיו:

[מלכים א' יא, ו]

י) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְיָ וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ דָּוִיד אָבִיו וְלֹא סָר יָמִין וּשְׂמֹאוֹל: [מלכים ב' כב, ב]

כ) וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֶל יְיָ בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא קָם כָּמֹהוּ: [מלכים ב' כג, כה]